

Сидоренко А.
старший викладач

ЕТНОРЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕЧНО- ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ

В умовах пробудження етнічної самосвідомості населення України бібліотеки вирішують завдання переходу на якісно новий рівень роботи, що тісно пов'язаний із задоволенням реальних і потенційних потреб усіх груп населення. Це, в свою чергу, ставить проблему підготовки такого покоління фахівців, знання та вміння яких дозволили б їм працювати в умовах поліетнічного регіону і здійснювати бібліотечно-інформаційне обслуговування національних меншин на якіснішому рівні.

Враховуючи те, що реформування бібліотечної освіти в Україні передбачає оновлення й удосконалення змісту професійної підготовки студентів на основі наукових знань бібліотечно-інформаційної галузі й ідеї індивідуалізації та диференціації, гуманізації навчального процесу, можна передбачити, що задоволення інформаційних потреб національних меншин України в умовах відродження і розвитку їх етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності значною мірою залежить від перегляду змісту підготовки фахівців цієї сфери.

Такий підхід зумовлюється і тим, що в умовах поліетнічної держави необхідність реального забезпечення рівних прав усіх етносів щодо доступу до інформації гарантована законодавчими документами: Конституцією України, Законами України «Про національні меншини», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про освіту», «Про місцеве самоврядування», Основами Законодавства України Про культуру, Державною програмою розвитку української та інших мов, Концепцією розвитку культури національних меншин України, Концепцією та програмою розвитку української культури до 2010 року.

За наслідками проведеного автором дослідження «Формування документного масиву публічних бібліотек мовами національних меншин: етнорегіональний аспект» у навчальний процес факультету документознавства та бібліотечно-інформаційних систем з 1998–1999 навчального року введено курс «Документне забезпечення інформаційних потреб національних меншин України в бібліотеці». Введення даної дисципліни в навчальний план зобумовлене актуалізацією даної проблеми на сучасному етапі, визначенням місця публічної бібліотеки в системі соціальних комунікацій, які спрямовують свою діяльність на процес національного відродження етноформувань, що компактно або дисперсно мешкають в регіонах України, а також відсутністю підготовки фахівців до бібліотечно-інформаційного обслуговування національних меншин. 79,5 відсотка опитаних працівників бібліотек областей Півдня України вважає рівень своєї підготовки до роботи в даному напрямі недостатнім як у теоретичному, так і в практичному плані. Тому метою викладання даної дисципліни є озброєння студентів знаннями особливостей формування документних масивів бібліотек мовами національних меншин, підготовка їх до практичної діяльності,

спрямованої на підвищення ефективності бібліотечного обслуговування різних етнічних груп читачів у поліетнічному регіоні. Знання, уміння та навички, які студенти одержать під час вивчення курсу, дозволять їм пристосуватися до змін у соціокультурній сфері, виробити концепцію бібліотеки як документно-інформаційного центру забезпечення потреб національних меншин.

У результаті вивчення курсу «Документне забезпечення інформаційних потреб національних меншин України в бібліотеці» студент набуває таких знань:

- понятійно-термінологічного тлумачення термінів, пов'язаних з вивченням національних меншин як об'єктів бібліотечного обслуговування;
- ролі і місця бібліотеки в системі соціальних комунікацій, що спрямовують свою діяльність на процес національного відродження;
- особливостей інформаційних потреб національних меншин південного регіону України;
- документного потоку мовами національних меншин за різними ознаками: видом, галузями, призначенням для різних вікових груп;
- документних масивів публічних бібліотек південного регіону України та їх можливостей щодо задоволення інформаційних потреб національних меншин.

Студент повинен уміти:

- провести дослідження інформаційних потреб національних меншин;
- проаналізувати потоки видань мовами національних меншин;
- здійснити формування документних масивів публічних бібліотек відповідно до потреб читачів – представників національних меншин.

Так, у темі «Національна меншина як соціальна група та об'єкт бібліотечного обслуговування» студенти набувають знання особливостей національної меншини як етногрупи в ієрархії поліетнічного суспільства та її місця в системі міжетнічних відносин, правової бази реалізації запитів національних меншин України, особливостей розвитку культур національних меншин Півдня України, а також розвитку їх бібліотечного обслуговування.

Зокрема, в поданій темі зазначається, що національні меншини виступають об'єктами обслуговування публічних бібліотек у всьому світі. Це підтверджують і стандарти для публічних бібліотек, підготовлені Секцією бібліотек ІФЛА. Так, у розділі «Бібліотечне обслуговування етнічних і мовних меншин» визначені основні функції публічних бібліотек щодо цих груп. Відзначено, що етнічні меншини можуть бути нездатні повністю скористатися послугами, які надає публічна бібліотека на загальних засадах, не вміють читати рідною мовою. З цих причин публічна бібліотека повинна надати їм спеціальне обслуговування. Підкреслюється, що публічні бібліотеки виступають головною соціально-інформаційною інституцією щодо історії і культури етнічних меншин.

Особлива увага приділяється характеристиці національних меншин, які компактно і дисперсно мешкають на Півдні України, визначаються основні концепції розвитку їх культури. Майбутні фахівці повинні знати, що серед розмаїття концепцій найпоширенішими є такі: Культура Півдня – це конгломерат, у якому поки що чітко не визначений домінуючий етнос; Культура іноетнічних культур втратила свою характерність, традиції, мову, мистецтво; завдання її відродження безплідне; домінуючою культурою Півдня України є російська культура, а відродження

української культури краю, надання українській мові статусу державної сприймається як спроба штучної «асиміляції» російської культури, її утиску.

На основі цих концепцій дослідниками Півдня України виокремлені декілька суперечливих тенденцій: 1) вrostання іноетнічних культур у культуру українського етносу; 2) прагнення національних меншин зберегти свою мову, традиції, мистецтво тощо; 3) тенденція негативно націоналістичного характеру – визначення пріоритету української культури без права інших культур на самовизначення.

Знання тенденцій у культурному житті Півдня України допоможе усвідомити, що тільки взаємодія і взаємовплив багато в чому несхожих культур етнічних груп населення і культури української може бути імпульсом, що прискорить процес їх відродження та розвитку. А це, в свою чергу, сприятиме визначенню напрямів роботи бібліотеки в поліетнічному регіоні, форм бібліотечного обслуговування національних меншин, можливості забезпечення їх інформаційних потреб.

Формування організаційних і теоретичних основ діяльності бібліотек, орієнтованої на задоволення потреб національних меншин, відноситься до 20-х років ХХ століття і безпосередньо пов'язане зі становленням загальної мережі бібліотек і державною політикою щодо задоволення національно-культурних інтересів усіх народів, що проживали в Україні. У темі «Публічна бібліотека як соціальний інститут задоволення інформаційних потреб національних меншин» розглядаються два періоди посиленої уваги до ролі і місця публічної бібліотеки в задоволенні потреб національних меншин (перший – 20-30-ті роки ХХ ст. і другий – кінець 80-х – 90-ті роки ХХ ст.). Студенти знайомляться з результатами досліджень останньої чверті ХХ століття, спрямованих на вивчення запитів читача і його бачення місця та ролі публічної бібліотеки в ієрархії соціально-інформаційних інституцій суспільства. Дослідження виявили зокрема, що в умовах пробудження самосвідомості корінного і некорінного населення, поживлення міжнаціонального спілкування, культурної взаємодії бібліотека повинна надавати різноетнічному населенню допомогу у відродженні власних мовних традицій, у прилученні як до своєї національної культури, так і до культури інших народів, зокрема – титульного, цей напрям діяльності бібліотек є новим, і він розглядається з позицій змін геополітичної, демографічної ситуації на пострадянському просторі, коли Бібліотечна Асамблея Євразії бере на себе роль координатора програми «Бібліотечне обслуговування багатонаціонального населення».

Пошуки науково-обґрунтованого змісту, форм, методів роботи бібліотек з національними меншинами, навчання бібліотечних кадрів, посилення уваги фахівців до проблем бібліотечного обслуговування даних соціальних груп, недостатня визначеність читацьких потреб іноетнічного населення регіону зумовили вивчення реального стану інформаційних потреб національних меншин Півдня України. Дослідження, проведене автором, дозволило охарактеризувати національно-культурні потреби етнічних груп населення, здійснити їх класифікацію за тематикою, метою звернення до потоку інформації, рівнем інформаційної культури користувачів. Ці відомості подаються в темі: «Інформаційні потреби національних меншин південного регіону України».

Задоволення національно-культурних потреб національних меншин можливе лише за умови існування документного ринку, здатного забезпечити права

національних меншин в отриманні інформації, що за мовою і за змістом має відношення до їх національно-культурного життя. Тема «Документний ринок України як інформаційна база задоволення духовних потреб національних меншин» висвітлює загальну характеристику документного ринку України; документного потоку мовами національних меншин; мікропотоків документів з різних галузей знань всіма мовами; мікропотоків художньої літератури; мікропотоків документів певного виду; мікропотоків видавничої структури, мікропотоків документів кожної з мов національних меншин (угорської, німецької, польської, румунської, молдавської, болгарської, кримсько-татарської та ін.), мікропотоків документів, виданих для різних вікових груп населення (дітей, юнацтва, дорослих); потік періодичних видань мовами національних меншин Півдня України.

Завершується підготовка студентів для роботи з визначеного напрямку вивченням етнорегіонального аспекту формування документних масивів публічних бібліотек. Студенти знайомляться з обсягом, галузевим і типологічним складом фондів публічних бібліотек Півдня України мовами національних меншин: особливостями технологічних процесів їх формування. В темі підкреслюється, що сьогодні публічні бібліотеки ще не можуть стати центрами документного забезпечення інформаційних потреб національних меншин України.

Такий стан документних масивів публічних бібліотек зумовлений декількома факторами: недостатнім розвитком документного ринку в даному напрямі, перерваними зв'язками між видавництвами колишнього СРСР; значним подорожчанням літератури і поштових послуг; закриттям спеціалізованих магазинів іноземної літератури в обласних центрах; припиненням діяльності ряду видавництв; обмеженими можливостями бібліотек в придбанні документів; відсутністю даних про національний склад читачів бібліотек; недостатнім вивченням інформаційних потреб даних категорій користувачів; комплектуванням фондів без урахування мовних потреб читачів.

Однак, із змінами суспільної і культурної ситуації змінюються і функції публічної бібліотеки. Основу її діяльності складає пріоритет цінностей та інтересів конкретних користувачів, серед яких – представники різних національностей. Тому визначальними при формуванні документних масивів публічних бібліотек мовами національних меншин повинні стати принципи конгруентності та профілювання-координування, на основі яких будуть створені такі фонди, які за обсягом, змістом, тематикою будуть відповідати потребам даних груп користувачів. У даній темі визначається, що розвиток фондів мовами національних меншин потребує державної і суспільної підтримки. Це: розвиток бібліотечних ресурсів для окремих національних груп населення (в наш час – варіант державного і суспільного управління при спільних діях державних органів, муніципальної влади, бібліотечних асоціацій і національно-культурних товариств); система вивчення читацьких потреб і використання результатів такого вивчення в цілях формування бібліотечного фонду; міжнародний обмін в галузі книги й інформації як необхідної умови розвитку національних культур.

Поглибленому вивченню окремих питань курсу сприяють семінарські заняття. На творчий розвиток здібностей студентів, набуття вмінь формування документних масивів бібліотек в етнорегіональному аспекті спрямовані практичні заняття і самотійна робота. В межах рубіжного контролю використовується система тестів.

У період вивчення курсу студенти здійснюють аналіз публікацій, що висвітлюють питання вивчення інформаційних потреб національних меншин і відповідність наявних книжкових фондів попиту читачів з урахуванням специфіки регіону; виявляють інформаційні потреби читачів – представників національних меншин (на базі конкретної бібліотеки); аналізують потік видань України мовами національних меншин (за «Літописом книг»).

Слід зазначити, що курс «Документне забезпечення інформаційних потреб національних меншин України в бібліотеці» є першою спробою в Україні надання можливостей студентам вищого навчального закладу ознайомитися з особливостями формування документних масивів публічних бібліотек в умовах поліетнічного регіону з урахуванням інформаційних потреб національних меншин і розвитку документного ринку України. Вважаємо, що за сучасних умов доцільним було б введення в навчальний процес факультетів документознавства освітніх закладів окремих курсів: «Культура національних меншин України», «Бібліотечне обслуговування національних меншин», «Етнокультурологія» та ін. Аналіз ряду навчальних планів вищих навчальних закладів зарубіжних країн свідчить, що в них закладені дисципліни, що вміщують ці питання: «Бібліотечне обслуговування окремих груп читачів», «Бібліотечне обслуговування національних меншин», курси за вибором.

Опитування випускників факультету документознавства та бібліотечно-інформаційних систем Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв, що прослухали даний курс, виявило зростання більш ніж у три рази кількості студентів (з 30,7 відсотків на початку навчання до 92,7 відсотка - після закінчення), які оцінюють свої знання як добрі і достатні для роботи з документним забезпеченням потреб різних національних груп населення.

Таким чином, у межах підготовки майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційної сфери в етнорегіональному аспекті, а також розвитку етнічного бібліотекознавства, доцільним буде введення спеціального курсу, що допоможе розкрити специфіку роботи бібліотекарів у цьому напрямі і сприятиме оновленню змісту їх освіти.

1. Закон України "Про національні меншини в Україні".-К.,1993.-С.3-7; 2. Беляєв О.І., Пилипенко Т.І. Роль бібліотек у духовному відродженні національних меншин в Україні //Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті: Міжнарод. наук. конф., 12-15 жовтня 1993. /АН України; ЦНБ ім. Вернадського.-К.,1993.-С.25-26; 3. Дашкевич Я. Українське відродження і національні меншості //Україна в сучасному світі.-К.,1990.-С.52; 4. Добко Т.В. Внесок бібліотек України у відродження національної самосвідомості, духовності, культури народу (на основі досвіду 80-90-х років) //Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє: Зб. статей міжнар. наук.-практич. конф. "Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє".-К.,1998.-С.74-81; 5.Игумнова Н.П. Мультикультурная деятельность Библиотечной Ассамблеи Евразии //Вестник БАЕ.-2001.-№1.-С.13-20; 6. Конституція України та відродження культури національних меншин Одещини: Наук.-практич. конф. (12-13 червня 1997 року) / Упоряд. М.Г. Польовий.-Одеса: Маяк,1998.-104 с; 7. Макарова А.Л. Библиотекам о национальных группах населения Украины //Сов. библиотекосведение.-1990.-№2.-С.22-28; 8. Маркова В. Модель організації бібліотечного обслуговування етнічних меншин України //Вісник Ки. палати.-1998.-№2.-С.10-12.